

گزارش سفر علمی، آموزشی و گردشگری سرخس

نگارش: فرزاد عابدی شجاع

عکاس: عاطفه موسوی

سفر به شهرستان سرخس با هدف آشنایی با ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی، اقتصادی، انرژی‌محور، تاریخی و محیطی این منطقه، در تاریخ ۶ و ۷ آذر ۱۴۰۴ با همراهی جمعی از اساتید و دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد و با هماهنگی مجموعه‌ای از نهادهای علمی، صنعتی و امنیتی انجام شد. این برنامه فرصتی فراهم آورد تا شرکت‌کنندگان از نزدیک به ظرفیت‌های حمل‌ونقل بین‌المللی، پالایشگاهی، گردشگری تاریخی، تنوع فرهنگی و موقعیت مرزی سرخس آگاه شوند و تحلیل دقیق‌تری از پیوند توسعه، امنیت و جغرافیا در این منطقه به‌دست آورند.

پنجشنبه ۶ آذر

برنامه با بازدید از موزه راه‌آهن مشهد و مرور سیر تاریخی فناوری حمل‌ونقل ریلی آغاز شد. ابزارهای اولیه مخابرات و سوزن‌بانی، سیستم‌های راهبری و تجهیزات فنی موجود در موزه، تصویری روشن از مسیر تحول حمل‌ونقل ریلی در کشور ارائه می‌کرد و مقدمه‌ای برای ورود به بحث ترانزیت بین‌المللی سرخس بود.

گروه با قطار به سمت سرخس حرکت کرد. نخستین توقف، ایستگاه راه آهن ترانزیتی سرخس بود که با استقبال دکتر ارشادی (معاون فرماندار) و دکتر انصاری (مشاور فرماندار) انجام شد. مدیران فنی ایستگاه، روند تعویض بوژی واگن ها و انتقال محموله ها بین دو کشور را تشریح کردند؛ فرایندی که نقش کلیدی سرخس را در کریدور ترانزیتی شمال-جنوب و شرق-غرب تثبیت می کند.

در ادامه بازدید از پالایشگاه خانگیران انجام شد؛ مجموعه‌ای که از مهم‌ترین مراکز تولید گاز کشور به‌شمار می‌رود. ظرفیت فنی، گستره تأسیسات و نیروی انسانی متخصص این مجموعه، نشانه‌ای روشن از اهمیت سرخس در امنیت انرژی کشور است.

در بخش دیگری از روز، نشست تخصصی با مسئولان مرکز رشد و نفرات فناور برگزار شد. در این نشست، چالش‌های توسعه نوآوری در منطقه مطرح شد؛ از جمله وقفی بودن ۹۸ درصد اراضی سرخس، هم‌پوشانی نهادی میان آستان قدس، فرمانداری و شرکت نفت، و اثر این ساختار بر سرمایه‌گذاری و توسعه. همچنین طرح شد که

بیش از ۵۰ قومیت در سرخس سکونت دارند و این تنوع قومی، نمودی از تاریخ مهاجرت و جابه‌جایی در پهنه مرزی ایران است؛ موضوعی که برای مطالعه جامعه‌شناسی مرزی و پویایی آن بسیار ارزشمند است.

جمعه ۷ آذر

روز دوم سفر با بازدید صبحگاهی از خانقاه و آرامگاه بابا لقمان آغاز شد؛ عارف برجسته‌ی سده چهارم هجری و از شخصیت‌های معنوی منطقه. سادگی بنا، فضای آرام و ساختار تاریخی آن، یادآور جایگاه عرفان خراسان در سده‌های نخستین اسلامی است. بنا به روایت متولی مجموعه، مسیر زیرزمینی خانقاه بابا لقمان زمانی با خانقاه ابوالفضل سرخسی اتصال داشته و امکان گذر مخفی را فراهم می‌کرد.

بازدید از سد دوستی، نقطه تلاقی نگاه‌های ژئوپلیتیکی در مرز ایران، ترکمنستان و افغانستان بود. کاهش نسبی ذخیره آب، مدیریت‌پذیر گزارش شد و وضعیت مرزی، نمود هم‌زمان فرصت همکاری و لزوم مدیریت تعارضات فرامرزی را به نمایش گذاشت.

پس از بازدید از سد دوستی، چند کیلومتر آن طرف‌تر از پل آجری خاتون که روزگاری اصلی‌ترین گذرگاه نیشابور به مرو و بخشی از راه ابریشم بوده و در زمان تیموریان ساخته شده است، بازدید شد.

در ادامه، بازدید از کاروانسرای تاریخی رباط شرف انجام شد؛ بنایی برجسته از دوره سلجوقی با معماری پیچیده، طاق‌نماهای فراوان، دالان‌های طولی و حیاط مرکزی. این اثر یکی از ارزشمندترین نمونه‌های معماری کاروانسرای ایران است و قابلیت تبدیل به محور علمی و گردشگری بین‌المللی را دارد.

آخرین بخش سفر، بازدید از غار مزدآوند بود؛ محوطه‌ای طبیعی-تاریخی با ساختار سنگی که در دوره‌های مختلف تاریخی کارکردهایی همچون پناهگاه و مخفی‌گاه داشته است. گرما، رطوبت و تاریکی غار، توجه به اصول ایمنی و مطالعه زمین‌شناختی زیستگاه‌های طبیعی را یادآوری می‌کرد.

سفر به سرخس فرصت مشاهده‌ی میدانی ترکیبی منحصربه‌فرد از: ژئوپلیتیک و مرز ترانزیت بین‌المللی، نگاه امنیتی، نقش پل ارتباطی ایران-آسیای مرکزی، پالایشگاه خانگیران و نقش سرخس در تولید گاز، ظرفیت صنعتی و فناوری حمل‌ونقل و ترانزیت بین‌المللی، تعویض انرژی و گره ترانزیتی منطقه، تاریخ و فرهنگ رباط شرف، بابا لقمان، لایه‌های عرفانی و مشاهیر معنوی جامعه و انسان‌شناسی تنوع قومی، چندفرهنگی بودن منطقه، محیط طبیعی

غار مزدآوند، سد دوستی و اکوسیستم مرزی قابل مطالعه را فراهم کرد. به بیان دیگر مجموعه‌ای از تضادها و هم‌نشینی‌ها : انرژی و عرفان، مرز و عبور، تاریخ و صنعت، انسان و اقلیم؛ و همین هم‌زیستی است که مطالعه‌ی آن را برای جغرافیای سیاسی، توسعه منطقه‌ای و برنامه‌ریزی فضایی ارزشمند می‌سازد.

سپاس ویژه از آقای دکتر اعظمی گرانقدر بابت تدارک این سفر، سپاس از کالج دانشگاه فردوسی مشهد، گروه جغرافیای دانشگاه فردوسی مشهد، انجمن ژئوپلیتیک ایران، سردار کمیلی گرامی و پرسنل مرزبانی، آقای بیگی فرماندار سرخس و آقای دکتر ارشادی معاون و آقای دکتر انصاری مشاور فرماندار، آقای مهندس نصیری مدیر عامل راه آهن خراسان و همکاران زحمتکش ایشان، سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به ویژه آقای مهندس رکنی معاون سازمان، آقای مهندس فیضی مدیرعامل پالایشگاه خانگیران و همکاران زحمتکش آقای دکتر نیک‌پرست، آقای مهندی خسروی، آقای مهندس یعقوبی و . . .، شرکت آب منطقه‌ای سرخس و مسئولین، متخصصین و کارشناسان محلی بابت مهمان‌نوازی مثال‌زدنی‌شان و خاطره‌ی ماندگاری که برایمان رقم زدند.